

LACZKÓ SÁNDOR

A távolság mint üveggolyó*

SZÓCIKK-ESSZÉ

Vajda Misunak szeretettel

Távolság. Hm. Nem finom téma. Könnyen hihetjük, hogy semmire sem jó. Épp ezért tartjuk távol magunktól. Nem beszélünk és nem is írunk róla. Nem is gondolunk rá. Már úgy, általában. S ha nem gondolunk rá, nem beszélünk és nem is írunk róla, akkor nincs. Csak akkor van, ha – mondjuk – le kell gyűrjünk egy távolságot, vagy konkrétan hiányzik valaki távollevő. Netán a távoli pokolba kívánunk egy nyakunkba lihegő túl közelit.

De mégis mire való és mire jó az egész? Távolság. Még csak eszembe se jut róla semmi. Pedig amikor Vajda Misuval nemrégiben telefonon szóba hoztuk a témát, olyan közelálló és kézenfekvő gondolataink támadtak. Találtunk hozzá szavakat. Pár napja meg azt mondta Misu, hogy nem jut róla eszébe semmi. Hát nekem sem. Talán mert a távolság maga egyenesen a semmibe visz? A semmibe vész? Mert ami távol van, sőt távolodik, az fokozatosan megszűnik, az semmivé foszlik, az megy bele a nemlétebe? Az számunkra-valóan megszűnik létezni, semmivé fokozza le magát? S akkor arról meg nincs mit mondani. Ami meg közeledik, legyen bár meteorit vagy izzó szerelem, netán a 4-es villamos, az meg mit is csinál? Az nagyon is van. Olyannyira van, hogy megsemmisüléssel, vagy létezésünk metamorfózisával fenyeget, ha ránk esik, legyűr, vagy alája kerülünk. Bár a szerelem, ha közel kerülve maga alá gyűr, azáltal épp hogy autentikussá avatja létünket. Nem mintha távolmaradása nem lehetne ugyanúgy autentikus létforma.

Bárhogyan is, a távolság mindenképp a vágyak birodalmának tartozéka, hiszen így sóhajtozunk: bárcsak ne lenne távol / bárcsak távol lenne. Ami a körülöttem levő jelenben, a közelben nincs, de vágyunk rá, azt a távolságban teremjük meg. A reményhez, hogy valahol létezik, valahol megvan, hozzá kell rendelnünk a távolságot. És fordítva: a nemkívánatos jelenlevőt, a gyötrelmesen közelit legszívesebben máshova számúznénk, olyan távolságba,

* Ebben a blokkban az Írók – Filozófusok felolvasóesten ehangzott esszéket közöljük. Az eseményre a VII. Magyar Könyvkiadók Napja alkalmából 2023. október 18-án az SZTE BTK Radnóti Kávézójában került sor.

A Magyar Filozófiai Társaság és az SZTE BTK szervezésében 8. alkalommal került megrendezésre az Írók – Filozófusok felolvasóest (*Esterházy Péter emlékére*). A felolvasott szövegek témája: 'A távolság' volt. Az est védnökei: Ilia Mihály és Vajda Mihály voltak.

Felolvastak: Bencsik Orsolya, Ferencz Hedvig, Gyenge Zoltán, Laczkó Sándor, Szilágyi Zsófia. Szintén felolvastak a BTK hallgatói számára 'A távolság' témában kiírt irodalmi pályázat győztesei: Almási Andrea, Horváth-Barna Borka, Kaiser Zsanett, Ruzsik Vivien.

amelyet aztán eszünk ágában sincs megtenni. Bárhonnan nézzük, a távolság mindenképp a hiány alakzataként jelenik meg, így tehát a vágy tárgyaként. A helyzet azonban (a nyelv?) bonyolultabb ennél, vagy legalábbis újabb – távolba vesző és messzire vivő – kanyarokat tartogat. Gondoljuk csak végig a távolsághoz való viszonyunkat. Le- és megmérjük, esetleg fel. Legyűrjük, megbirkózunk vele. Ha megteszünk egy távolságot, azzal eltüntetjük, megszüntetjük. A távolságnak a hiány természetétől függően alakul a mértékegysége is. Fényév vagy két lépés, egy örökkévalóság vagy egy mozdulat. A távolság, ha foglalkozunk vele, felemészti önmagát. A megtett táv a már nem létező távolság. Távolság addig van, amíg tartjuk. Vagy legyűrve semmivé tesszük.

Hogy is van ez? A távolság tényleg ennyire semmi lenne? A semmiből a semmibe visz? A semmiről meg valóban nem lehet mondani semmit? Ha közel van és átölel a kedves, az nem ugyanaz, mint ha közel van a veszély és sakkban tart valami félelmetes. Bár a kettő lehet olykor ugyanaz. Az ölelő kedves amint épp veszélyesen és félelmetesen sakkban tart. Van ebben némi ellentmondás. Ám az legalább világos, hogy a kedves közelségére vágyunk, míg a veszély és a félelem távollevőségét kívánjuk. A veszély, ha el is múlik, ha távolodása által meg is szűnik, mégis van, csak jelenvaló voltának kisebb az árnyéka. A távolodó dolog úgy van, hogy bár fokozatosan megszűnik jelenléte, mégis velünk marad emlékeinkben és idegsejtjeinkben. Mint a hurrikán, amikor távozik. Megszűnő voltában nagyon is itt marad, hisz romokat hagy maga után. A távolodó hurrikán utáni táj maga a távollevőség közeliünkbe férkőző jelenvalósága. A semmiből lett valami, amely a semmit hagyta maga után. Már amennyiben a pusztítás nyomai semminek tekinthetőek. De mit kezdünk azzal, aki/ami nem hurrikánként távozik? Aki/ami fokozatosan halványuló emlékként távolodik, és mégis jelen van?

A távolság és a közelség egymásba átfolyó, egymást feltételező alakzatok. A távolság/közelség viszonyrendszere a tér és idő, az értelem és érzelem, a dolog és a szó, élet és halál gyémánttengelye, amely egyben játékok, játszmák és drámák oka és színtere. *Végső soron a távolság/közelség a Mindenség kulcsa.* Erőfeszítéseink arra irányulnak, hogy megtaláljuk a közel- és távollevés mértékét, kihalásszuk a semmiből a közelség/távolság ritmusát, megtaláljuk mozgásunk és viszonylataink harmóniáját. Már amennyiben módunkban áll. Mert vagy tartjuk a távolságot, és akkor biztonságban vagyunk, nem kerülünk konfliktusba, nem ütközünk össze másokkal, vagy megszüntetjük a távolságot, s közel engedjük magunkhoz az arra érdemeset. Nem járunk jól, ha alkalmatlan pillanatban cseréljük fel a kettőt, s megszüntetjük a távolságot, amikor tartani kellene, vagy tartjuk, holott kiiktatni kellene.

Igen. A távolság önmagában tényleg semmi. Távolság mint olyan, nincs. Csak ha hozzá rendelünk valami konkrétat, hisz önmagában üres, lévén vi-

szonyfogalom. A távolság a nem-levés, a léthiány maga. Könnyű megfelekezni róla, hisz a távol-levő dolog jelenléte nem realizált, aktualitása kérdéses, mert – távol van. Azáltal állít csapdát nekünk, hogy nincs itt. Vagy csak feltételesen van itt. Mert ami távol van, az nem tüntet jelenvalóságával. Az semmi. S már megint ez a semmi. Még a végén akármi vagy valami lesz belőle. Már amennyiben a távolság nem-létezővé teheti a létezőt, elmoshatja annak határait, megváltoztathatja kontúrjait, új perspektívát nyújthat és súlytalanúvá teheti. De a fordítottjára is képes, mikor létezővé transzformálja az aliglétező-távollevőt. „A távolságot, mint üveg / golyót, megkapod, ...”¹ – biztat a költő. Amit álmunkban a kezünkben szorongatunk, arról felébredve kiderül, hogy csak a semmit markoltuk. Bizonyítva azt, hogy *a távolság a semmivé foszlás és a valamivé levés lüktető alakzata.* Egyszerre lehet jelenlévő és nemlétező. Hiányoltta teheti a jelen-nem-lévőt, kívánatossá a soha-el-nem-jövőt. Mert miért ne félnénk a távollevőtől, vagy miért ne vágyhatnánk annak eljövételére és közelségére? Az adott dolog mifélesége dönti el, hogy mennyire távolságtartó, vagy magunkhoz ölelő a hozzá fűződő viszonyunk. Van, amikor a megfelelő távolság, a távolság tartása jelenti az igazán-közel-levést. Mert túl közel lenni olykor elhasznál és erodál, s nem vezet sehová. Ilyenkor a távolabb lépés, az optimális távolság megtalálása biztosíthatja a közelséget. Ez pedig már valóban nem semmi. Sőt, maga a valami. A távolabb-lépés paradoxona, hogy közelebb hozhat. Lehet, hogy épp ez a szeretni-tudás és a szeretve-lenni-tudás képlete. Művészet, ritmus és zene. Lépéseit könnyű elvéteni. A távolabb-lépés ugyanakkor hiánylét, mert híján van a karnyújtásnyi közelség gyöngéd érintésének és simogató meleg ölelésének.

Távolság és félelem. Azt látjuk, hogy a távol-levő gonosz épp távol-levő voltában lehet tüntetően félelmetes, hisz bármikor közelünkbe jöhet, és ránk ronthat. S akkor nyakunkon a vész. A távol-lévő félelmetest démoni mivolta teszi közelivé, sőt jelenlővé. Mert amitől félünk, az sohasem lehet elég távoli, az mindig is a túl közelivé válásával fenyeget. Félni pedig mindig és mindenkor lehet. Ok is akad rá bőven. S a félelemre már nem mondhatjuk, hogy semmi. Mert ahhoz szorongatóan közeli és jelenlő, hogysem semmibe vegyük. S félelmünkben a távol-lévőségében is közelinek tudott, sőt ilyenkor egyenesen kéznél-levő Istenhez szól fohászkodunk: „Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm. Fűves legelőkön nyugtat engem, és csendes vizekhez terelget engem. ... Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy, ...”²

Távolság és semmi. Távolság és valami. Nos igen. „*Nekünk, mai embereknek túlságosan nagy az elgondolandó nagysága.*”³ S tényleg nagy. Irdatlanul nagy.

¹ József Attila: *Altató*

² *Biblia*, Zsoltárok könyve, 23. zsoltár, Károli Gáspár fordítása.

³ Martin Heidegger. *Már csak egy Isten menthet meg bennünket*, in *Gondolatjel* 1993. 1–2, 59, Krémer Sándor fordítása.

Beláthatatlan ontológiai és metafizikai távolságokkal és következményekkel. A távolság kérdését firtatva óhatatlanul eljutunk a kérdések kérdéséhez: „Miért van egyáltalán létező, nem pedig inkább a semmi?”⁴ Ám ha tökéletlen létezői mivoltunk arra kárhozzat is bennünket, hogy ebben az árnyékvilágban rostokoljunk, miért ne hallgathatnánk Platónra: „Ez az út a város felé éppen arra való, hogy a járókelők beszélgessenek és hallgassák egymást.”⁵ Vagyis miközben ezek az úton-levő járókelők – akik mi magunk volnánk –, praktikus és teoretikus kérdéseket vetnek fel az életről, és a város felé sétálva legyőzik a távolságot, beszélgetéseik révén közösen nyitogatják az ismeretlen kapuit. A távolság ugyanis módot ad az úton-levés közbeni beszélgetésre. Ennyiben tehát a távolság filozófiai alakzat is egyben. Ám ami távoli, az nem biztos, hogy ismeretlen. De ha mégis, akkor annak megismerésére vágyunk. Akkor útra kelünk, hogy megtudjuk, hátha mégsem kell félni tőle. Sőt, hátha egyenesen a barátunk lehet a távoli ismeretlen. Úton lenni így annyi tesz: a célt érés reményével szembenézni a távolsággal és nyomába eredni a rejtőzködő igazságnak.

Szóval a távolság/közelség viszonyáról a semmi jutott az eszembe. Erről pedig az, hogy irdatlan az elgondolandó nagysága. Majd arra jutottam, hogy a semmiért érdemes útra kelni és legyőzni a távolságot. Az elgondolandó nagyságáról és a távolságot legyűró úton-levésről meg az jutott az eszembe, hogy beszélgessünk. Ma már aligha támad ennél jobb gondolatom.

*Holnap felhívom Vajda Misut. A távolságról és a semmiről szeretnék beszélgetni vele.*⁶

Szeged, 2023. október 18.

⁴ Martin Heidegger: *Bevezetés a metafizikába*, IKON Kiadó, Budapest, 1995, 3, Vajda Mihály fordítása.

⁵ Platón: *A lakoma*, 173B, Telegdy Zsigmond fordítása.

⁶ Ez az írás a 2023. október 18-i szegedi Írók – Filozófusok felolvasóestre készült, ott hangzott el, és többszörösen is Vajda Misura utal, akit sajnós 2023. december 3-án eltemettünk. Ennek fájdalmas tudatában sem látom indokoltnak, hogy a szöveg utolsó mondatán változtassak. Sőt, egyenesen ki szeretném egészíteni Misu rövid levelével, mert végül mégsem telefonbeszélgetés zajlott köztünk. A felolvasóest másnapján Misu e-mailban ezt írta nekem:

„Távolságtartó. Elkezdtem gondolkodni ezen a 'távolság' címszón, s ha nem arra a szinte közhelyszerűségre gondolok, hogy két pont között a legrövidebb távolság az egyenes, akkor két dolog jut az eszembe: Egyrészt egy szó, ahol a távolság hasonló funkciót tölt be, mint másutt a nadrág, a hamu, a női mell, a here, vagy éppen a só, másrészt az a mondas, hogy 'Távol van (messze van) mint Makó Jeruzsálemtól'. Persze, ha már a tartónál tartok, akkor nem feledkezhetem meg a tartótísztról és a tartóoszlopról sem; itt értem a tartó két összetevőjének hasonlóságát: a tiszt úgy tartja a szocialista rendszert, mint az oszlop az akármít. Tőle lesz megbízható – már ameddig – a szocialista rendszer, mint az oszloptól az épület; persze az is összedőlhet. De azt most még fel kell fedeznem, hogy mi a közös a nadrág stb. , meg a női mell és az emberi hím heréje között. S azt is szem előtt kell tartanom, hogy a beszédet is tartják, meg edzést tartanak, s számtalan más felhasználási lehetőségét a tartani igének.”

Ezzel a rövid szöveggel Misu utólag mégis csak hozzájárult a felolvasóesthez és szokása szerint inspirált engem, mint ahogyan sokan másokat is rendszeresen. Töredékes gondolatainak itteni közlésével is rá szeretnék emlékezni és előtte tisztelni. (L. S.)